Geschichte der Juden in Czernowitz bei Tabor und Umgebung.

Bearbeitet von

Lehrer Jan Mádl, Czernowitz.

Město nachází se na Českomoravské vysočině pod horou Svídníkem, 738 *m* vysokou. Jakoby v talíři, kol dokola lemováno nepatrnými táhlými pahrbky, které jsou zalesněny, spočívají domy, mezi nimiž táhne se potok černovický a jím otvírá se údolí do soběslavské roviny. Krajina tato byla před dávnými a dávnými časy porostlá mohutnými lesy černými. V rovinách blízkých dávno té doby brázdil pluh a ruka lidská dělala pořádek ,ale zde kraj té doby byl pustý. Počátek zal. města klade se asi do druhé poloviny 13. stol. Jméno jeho náleží mezi města rodová, neboť původní jeho název byl Črněvice, později Černěvice a konečně Černovice. Nejstarší písemná zpráva pochází z r. 1350. V té době, pokud tato písemná zpráva sahá, měla osada 40 domů, které postaveny byly kol rozsáhlého místa, které později tvořilo *„rink“* — náměstí. Odtud vycházely čtyři ulice hlavní podoby kříže. Tak jako jiná města, tak i toto bylo majetkem vrchnosti, které několikráte bylo prodáno anebo dědičně přecházelo potomkům. Takže za dobu několika těch stol. se dosti majitelů vystřídalo. Co se týče obyvatelů, čítala osada ve 13. st. 114 usedlých. Samozřejmě, že skoro všichni byli poddaní a museli vrchnosti robotovati. Tu i v tomto st. možno usuzovati na usazení některého Žida, ovšem nelze toho potvrditi, poněvadž písemné památky toho druhu není. Jedině z obchodního ducha souditi možno, že dosti brzy usadil se zde Žid-obchodník. Teprve st. patnácté a šestnácté stávají se počátkem pravidelného usazování židovstva v městečku. Poněvadž náměstí té doby stalo se centrem veškerého života městečka a byly kol dokola postaveny domky a tam také bylo první sídlo israelitů a jich středisko. Mnozí otevřeli si krámky a v nich prodávali nejnutnější potřeby životní. Jiní živili se podomním obchodem, sbíráním hadrů, peří, kůží, sklenářstvím a výměnou zboží. Počet jedinců stoupal, rovněž i rodin, takže začátkem 17. st. musel býti dosti velký, když rozhodli se postaviti hřbitov, jehož počátek klade se do r. 1695 podle nejstaršího uchovaného kamene. Hřbitov tento nachází se za městem, na jeho severní straně, ve vzdálenosti 1 *km* o samotě mezi poli na pramenité půdě. V té době nebyl veliký. Vjezd do něho byl se strany západní. Kol dokola obehnán je silnou kamennou zdí, 1½ *m* vysokou a ¾ *m* silnou. Staré, mechem a travou obrostlé kameny, mnohé již skoro v zemi zarostlé, zůstávají mluvčím pamětníkem starého tohoto místa. Začátkem 18. st. nestačil a tu přikročeno k jeho rozšíření k severu. Starý vchod byl zazděn a nový s přístavbou udělal se se strany východní. Od těch dob žádných adaptací učiněno nebylo. St. 18. a konec 17. stává se pro dějiny židovstva nejpozoruhodnějším, neboť přicházíme k tomu konečnému bodu, k nejplodnějšímu rozvoji jeho jak se stanoviska vnitřně hospodářského, tak i kulturního. Počet jedinců rapidně stoupá, obec počíná se scelovati, neboť k tomu přispívá i okolí, kde

Dějiny Židů v Černovicích u Tábora a okolí.

Zpracoval

Jan Mádl, učitel v Černovicích.

počínají se usazovati, zejména na dvorech, kde vedou hospodářství v největším rozsahu. Usazují se v nejbližších vesnicích. V Obratanech, Nových Dvorech, Zoubku, Věžné Vlčevsi, Temnicích, Deštné, Chválkově, Benešově, Lhotce. Takže obvod obce byl zde věru značný a tím i počet rodin. I pomýšlí se v té době na postavení synagogy a zřízení školy. Nastává nebývalý rozvoj. Mimo toho zavádí matriku narozených, zemřelých a oddací. Zachovávají přísně svůj náboženský rit, rovněž i společensky žijí pro sebe. Živí se obchodem a hospodařením. Středisko rodin je náměstí a ulice Židovská, kde stojí také synagoga. Budova tato postavena byla asi před 200 roky. Na tehdejší dobu byla stavěna účelně a prostraně. Západní její půl části je poschoďová. V přízení je modlitebna a byt pro kostelníka, v poschodí byt a prostraná místnost, která sloužila za školu. V bytě tom bydlel rb. Jakým nákladem a kdo dal podnět ke stavbě, nelze potvrditi, neboť pramenů žádných se nezachovalo. Obec v těch dobách postarala se i o vzdělání mládeže. Škola umístěna byla v synagoze. Jelikož místnost nevyhovovala a počet dětí vzrůstal, pomýšlelo se na samostatnou budovu, i s bytem pro učitele. Za tím účelem zakoupen byl dům čp. 102 na náměstí, kdež zřízena byla stálá škola německá. Byla jednotřídní. Vyučovali na ní učitelé s patřičným vzděláním. Jedna místnost sloužila za vyučovací, ostatní byl byt pro správce školy. Měla právo veřejnosti a podléhala německému inspektorátu jindřichohradeckému. Docházka byla povinná a chodily do ní děti školou povinné od 6 do 14, tedy plných osm roků. Počet byl nestejný a dosahoval maxima 35. Z předmětů povinných byly tyto: náboženství, počty, realie, psaní, čtení, jazyk hebrejský, kreslení, tělocvik, zpěv. Jazyku českému se nevyučovalo. Byla vybavena na tehdejší dobu velmi pěknými pomůckami jak přírodopisnými i fysikálními a dostatečným počtem obrazů. Budova byla majetkem obce a škola vydržována z vlastních prostředků. Mimo toho vybíráno bylo školné, stanovené místním výborem a obnášelo měsíčně za žáka 2 zl., někdy 2½ zl. Jím hrazen byl plat učitele. Správu školy vedl místní škol. výbor, jehož př. byl starosta obce. Jeden člen výboru ustanoven byl školdozorcem. Období výboru bylo pravděpodobně tříleté. Každým rokem chodíval na inspekci inspektor. Škola tato měla zvučné jméno. Neboť i ji navštěvovaly děti křesťanů za týchž podmínek i předpisů. Jelikož dětí ubývalo, byla v pozdějších dobách zrušena a stalo se to v r. 1902. Inventář částečně rozprodán, něco se uchovalo a budova rovněž prodána p. Ant. Ledererovi, který později dům odprodal nynějšímu majiteli p. Průšovi. Děti pak přijaty byly do zdejší školy obecné a měšťanské. Zajímavým zůstává vnitřní řízení obce začátkem 19. st. a zejména její samospráva. Veškeré zápisy, týkající se narození, úmrtí a oddání, byly zapisovány na děkanském úřadě, které provádělo zápisy. Z nich zachovány jsou tyto na tamním úřadě:

1. Jüdische Geburtsmatrik v. J. 1814, 2. Jüdische Traumatrik v. J. 1814, 3. Jüdische Sterbematrik v. J. 1814.

První zápis v první matrice datován je 17. lednem a končí r. 1857. Celkem narozených zapsáno od r. 1814—1857 119 osob. První zápis v druhé matrice končí r. 1834, první zápis v třetí matrice končí r. 1855 a zemřelých do té doby bylo 90 osob. Psána je jazykem německým. Uvážíme-li počet narozených a zemřelých za dobu 20 roků, můžeme si snadno učiniti obrázek o velikém počtu celé obce. Od těch dob zavedla si obec svoje knihy, do kterých zvolený matrikář-rb. činil zápisy. Toto st. přináší do vlastní obce pořádek a stává se největším vrcholem celého rozvoje. Volený výbor, sestávající ze starosty o. ž., jeho náměstka, pokladníka, účetního a přednosty modlitebny, stará se o všechny příslušníky a řídí celou obec. V tomto st. nejvíce příslušníků usazuje se ve městě a okolí, stávají se majiteli usedlostí, najímají dvory, otevírají živnosti i továrny. Ze dvorů, které byly pronajaty, jsou tyto: Dvůr panství v Černovicích, nájemce p. Viktor Lederer, dvůr Lhotka, nájemce p. Ant. Lederer, dvůr ve Vlčevsi, nájemce p. Gustav Vesecký, dvůr Nové Dvory, nájemce p. Frankenstein, dvůr Zoubek, náj. p. Jos. Vesecký, na Bělé náj. p. Šmolka. Svým racionelním hospodářstvím bývali mnohdy příkladem jiným. Továrna, která též zřízena byla, zabývala se jedině výrobou zboží brašnářského. Zaměstnávala 50 i více dělníků a majitelem byl p. Bäcker a spol. Zboží rozesílalo se i za hranice, ba i do zámořských států. Nejpilnější sezona byla vždy v měsících červnu a červenci. Podle „Bau-Parzellen Protokoll der Gemeinde Czernowitz“ z r. 1829 byly v městě majiteli budov a pozemků tito Židé:

Markus Stein, majitel domu a hospodář. usedlosti, čp. 65, Tomáš Beneš, majitel domu a živnosti obchod., čp. 113, Adam Metzl, majitel domu a živnosti obchod., čp. 121, Filip Löwy, majitel domu a hospodář. usedlosti, čp. 206, Markus Frankenstein, majitel domu a živnosti, čp. 150, David Löwy, majitel domu a živnosti, čp. 149, Markus Metzl, majitel domu a živnosti, čp. 152, Czernowitz-Judengemeinde-Schule, čp. 226, Eleonora Taub, majitelka domu a živnosti, čp. 111, Michael Nagelstock, majitel domu a živnosti, později čp. 111, Josef Metzl, majitel domu a hospodář., čp. 179, Michael Rottenberg, majitel domu a hospodář., čp. 231, Josef Taub, majitel domu a živnosti, čp. 21, Wilhelm Arnstein, majitel domu a továrny, čp. 25, Abrhám Wind, maj. domu a živnosti, čp. 27, Moises Khon, maj. domu a hospodář., čp. 42, Moises Pešek, maj. domu a hospodář., čp. 54, Gutmann Khon, maj. domu a hospodář., čp. 256, Šimon Pešek, maj. domu a hospodář., čp. 250, Abrhám Frankenstein, maj. domu a živnosti, čp. 86.

Z výtahu toho vidno, že majitelů živností bylo 12 rodin a majitelů hospodářství výhradně bylo 8 rodin. Ačkoliv město to v st. tomto čítalo ca 1500 obyvatel, živel židovský byl ve většině zastoupen v oboru živnostenském a hospodářském. Neboť oni byli nejbohatšími občany v té době a málo který z jiných občanů mohl se pochlubiti tak rozsáhlým nemovitým majetkem. A nebylo divu, jak dokázáno, neboť mnohý za kořalku nechal u israelity část svého jmění i celý výdělek týdenní. V tehdejší době obchodníkem se stanoviska obchodního byl jedině israelita. Že i byli majiteli mnozí rozsáhlých pozemků, představiti si možno z tohoto výtahu Parcelního protokolu z r. 1829:

Abrhám Frankenstein byl majitelem 16 jiter 1187 sáhů (9 *ha* 63 *a* 30 m^2), Moises Wind 12 jiter 757 sáhů (7 *ha* 18 *a* 30 m^2), Markus Frankenstein 8 jiter 764 sáhů (4 *ha* 87 *a* 51 m^2), Vilém Arnstein 5 jiter 575 sáhů (3 *ha* 08 *a* 90 m^2), Antonín Lederer 3 jiter 41 sáhů (1 *ha* 74 *a* 80 m^2), Filip Löwy 1 jitra 1220 sáhů (1 *ha* 01 *a* 80 m^2), Moises Pešek 1 jitra 890 sáhů (— *ha* 63 *a* 90 m^2), Josef Taub 1 jitra 175 sáhů (— *ha* 63 *a* 85 m^2), Eleonora Taub 1 jitra 39 sáhů (— *ha* 59 *a* 40 m^2), Josef Metzl — jitra 1241 sáhů (— *ha* 44 *a* — m^2), Markus Stein — jitra 1407 sáhů (— *ha* 50 *a* 25 m^2), Mich. Nagelstock — jitra 670 sáhů (— *ha* 23 *a* 80 m^2), Bernard Benesch — jitra 635 sáhů (— *ha* 23 *a* 15 m^2), Šalomoun Laš — jitra 355 sáhů (— *ha* 13 *a* 17 m^2), Abrhám Wind — jitra 75 sáhů (— *ha* 3 *a* — m^2), Markus Metzl — jitra 155 sáhů (— *ha* 5 *a* 17 m^2), Gutman Kohn — jitra 25 sáhů (— *ha* — *a* 90 m^2).

Přihlíží-li se k celkové výměře pozemků v katastru obce, v níž byli majiteli Židé, činí celková výměra 52 jiter, 613 sáhů, na nové míry převedeno ca 31·5019 *ha*.

Toto stol. stává se největším rozvojem veškerého židovstva. Počet jedinců vzrostl měrou utěšenou, čítaje přes 150, s okolím počítaje skoro 200. Obec vydržovala veškerý náklad jednak z příspěvků, jednak s vydražením rodinných křesel v modlitebně, která byla dědičná pro každý rod vydražitele.

Asi r. 1903 počíná jakýsi pokles v rozkvětu obce. Škola pro nedostatek dětí a snad i finanční prostředky nedovolovaly další její bytí — musela býti zrušena. Zařízení bylo rozprodáno, učebné pomůcky uschovány a dům později prodán. Rovněž i místo rabbiho bylo zrušeno a tím tedy vnitřní vedení obce bylo zredukováno. Děti žid. byly pak povinny k návštěvě zdejší školy obecné a měšťanské. Přednostou modlitebny byl stanoven nejstarší člen obce. Rodiny počínaly se stěhovati a tím obec se menšila. Doba válečná přinesla však velké změny v celém vedení. Mnozí byli nuceni nastoupiti službu válečnou, mnozí přišli do zajetí a jeden člen obce vstoupil do čsl. zahraničního vojska a jako legionář vrátil se domů. Byl to Arnošt Taub od 5. p. pl. T. G. Masaryka. Rovněž i továrna v době válečné byla zrušena a tím i mnoho lidí přišlo o výdělek. V době převratu i zdejší obec byla solidární a nijak nelitovala starého režimu. Co se týče veřejné samosprávy, měla obec svého člena v obec. zastupitestvu a v městské radě, ano i člena místní školní rady. Byl jím Wilém Arnstein, továrník. V přítomné době však obec skládá se z několika rodin. Ze starousedlých zůstala zde rodina p. Winda, Laše a Metzla. Z dalších rodin jsou to rodina p. Mautnera, Weseckého, Winternitze, Tellera a Vogela. Obec čítá 24 členů. Obchodníci jsou čtyři, jeden hospodář a jeden zvěrolékař. Obec spravuje p. Emil Wind. Výbor zastávají všichni členové obce. Obcovací jazyk je český. Parcelací a jinými okolnostmi byli nuceni mnozí i opustiti najaté dvory, z nichž byly — dvůr panství černovického, dvůr Lhotka, dvůr ve Vlčevsi a dvůr Zoubek. Jediné dvůr v Nových Dvorech zůstal v pronájmu israelitovi p. Alf. Tellerovi.

Ze zasloužilých starostů, učitelů a rabínů obce, kteří všemožným způsobem o rozkvět obce se starali, jsou tito pánové:

Starostové: Vilém Arnstein, Emanuel Lederer, Emil Wind.

Rabínové: David Platschek, Bedř. Schnabl, Moises Reitler.

Učitelé: Šimon Frankenstein, Juda Münzer, Šimon Ehrenfreund, Sigmund Kohn, Herz, Schrecker.

Končím tím stručné dějiny zdejšího židovstva; zprávy zde uvedené jsou paměti nejstarších israelitů. Písemného materiálu po ruce bylo málo, proto i přesná data v mnohých uvedených věcech jsou přibližně uvedena.